in a former lake. Three 1 x 1 m test pits were excavated on a small hill that was the furthest W. A dark grey to blackish, 15–25 cm thick cultural layer with flint flakes was recorded under a 40 cm thick layer of topsoil in test pit 1. The cultural layer in the remaining test pits had been disturbed during intensive agricultural activities but several flint finds were discovered in the plough layer. A total of 47 flint finds: flakes (which comprised the largest fraction), blades, debitage, an exhausted core, a burin, a knife, a scraper, and a borer were collected during the survey. The largest find concentration was noted on the island's W and NW shore (Fig. 2). Based on the flint artefacts: a burin, a knife, a scraper, and a borer (Fig. 3), the discovered settlement should be dated to the Upper Palaeolithic.

Augustina Kurilienė,
Gytis Piličiauskas, Rokas Vengalis

Žvalgomieji tyrimai Šventosios senovės gyvenvietėje

2015 m. vykdyti archeologiniai žvalgomieji tyrimai Šventosios senovės gyvenvietėje (UK 1813), Mokyklos g. 85 ir galimoms inžinerinėms komunikacijoms numatomame plote, į V nuo jo, taip pat Monciškės g. 11 sklype (1 pav.). Šiuose sklypuose ar jų aplinkoje įvairaus pobūdžio archeologiniai tyrimai vykdyti ir anksčiau.

Mokyklos g. 85 sklype ir galimoms inžinerinėms komunikacijoms numatomame plote anksčiau vykdytų archeologinių tyrimų ir dabartiniai topografiniai duomenys yra gana informatyvūs. Pagal senovinio reljefo formas sklypas buvo padalintas į tris dalis: erozinį V duburį, centrinę seklumą / salą ir rytinį erozinį duburį.

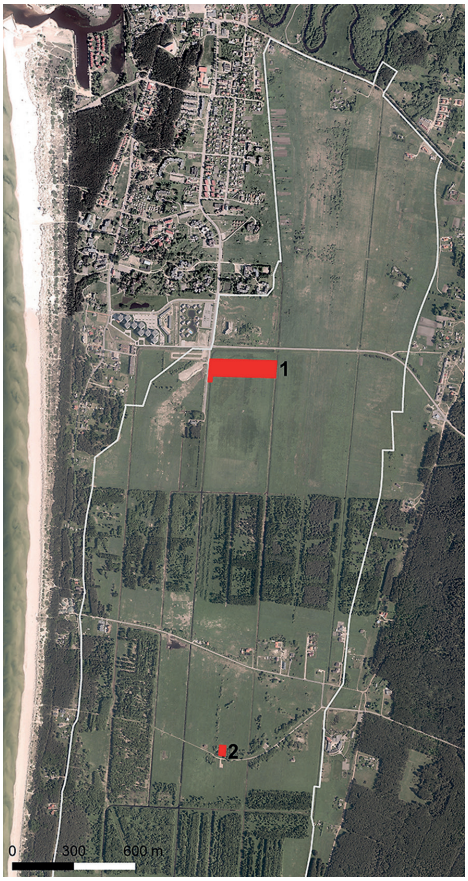

1 pav. 2015 m. žvalgomųjų tyrimų Šventosios senovės gyvenvietėje situacijos planas. Tyrinėti sklypai ir vietos: 1 – Mokyklos g. 85 ir galimoms komunikacijoms numatomas plotas į V nuo sklypo; 2 – Monciškės g. 11. A. Kurilienės brėž.

Fig. 1. Situation plan of the 2015 field evaluation at Šventoji Old Settlement: 1 – Mokyklos St. 85, the area foreseen for possible utility lines to the W of the plot; 2 – Monciškės St. 11

Atsižvelgiant į tai, kiekvienai daliai buvo taikoma skirtinga tyrimų metodika, apjungianti geofizikinius tyrimus (GPR profiliavimą ir magnetometrinę žvalgybą), gręžinius, šurfavimą ir

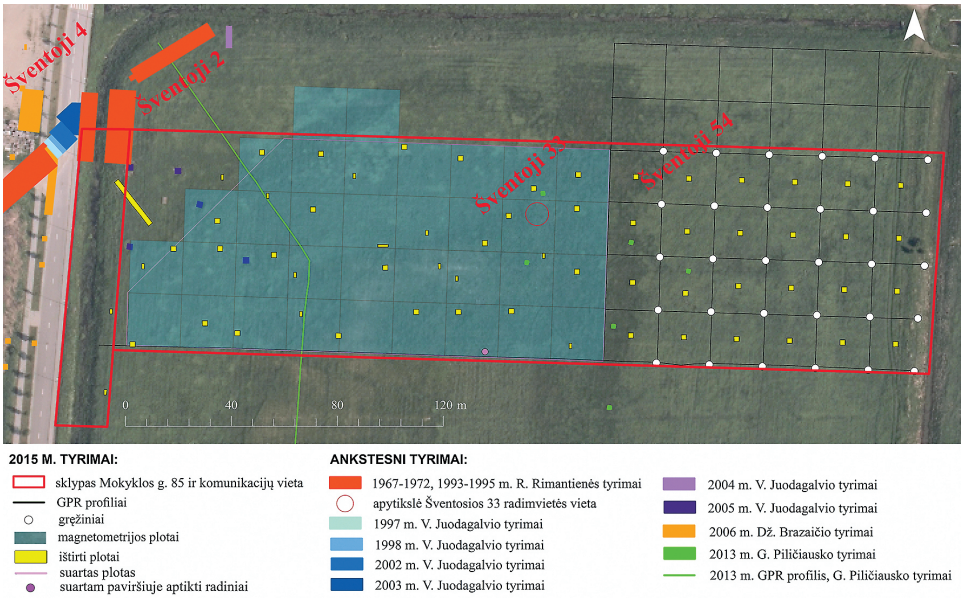

2 pav. Ankstesnių tyrimų ir 2015 m. atliktų žvalgomųjų archeologinių tyrimų sklype Mokyklos g. 85 ir jo aplinkoje situacija. A. Kurilienės brėž.

Fig. 2. Situation of the earlier investigations and the 2015 field evaluation on the plot at Mokyklos St. 85 and its vicinity

žvalgomąją perkasą bei sistemingą suarto paviršiaus žvalgymą. Tyrimų metu 2,57 ha dydžio Mokyklos g. 85 sklype ir 0,21 ha plote, numatytame galimoms inžinerinėms komunikacijoms, iš viso atlikta 13 GPR profilių (1747,28 m), išgręžta 30 gręžinių, atlikta 1,40 ha ploto magnetometrinė žvalgyba, ištirtas 61 šurfas ir perkasa (260 m² plotas), 1,27 ha plote vykdyti sistemingi suarto paviršiaus žvalgymai (2 pav.).

Sklypo ŠV kampe yra viena žinomiausių radimviečių – Šventosios 2, 1967 ir 1969 m. tirta R. Rimantienės (Rimantienė R., *Akmens amžiaus žvejai prie Pajūrio lagūnos*, V., p. 267–328), 2004–2005 m. žvalgyta V. Juodagalvio (*ATL 2004 metais*, V., 2006, p. 13–17; *ATL 2005 metais*, V., 2006, p. 9–12). Tačiau šie tyrimai atlikti V duburio ŠV ir centrinėje dalyse, o apie duburio PR dalies situaciją duomenų nėra. Siekiant nustatyti šios dalies archeologinę situaciją (ar čia yra archeologinis sluoksnis, kokio jis tankio ir būklės), taip pat norint kuo mažiau ardyti tikėtiną archeologinį sluoksnį bei surinkti detalesnę stratigrafinę informaciją, sklypo ŠV dalyje tirti ne šurfai, o 21x2 m dydžio žvalgomoji perkasa (2–3 pav.), orientuota ŠV–PR kryptimi, statmenai senovinio ežero R šlaitui. Perkasa apėmė šlaitą ir dalį duburio. Ežerinių nuogulų – sapropelio – storis perkasoje svyravo nuo 60 cm (PR gale) iki 1,8 (ŠV gale) ir 1,9–1,95 m (centrinėje dalyje), o jūrinis smėlis pasiektas nuo 1,08–1,75 (šlaite) iki 2,5–2,55 m (duburyje perkasos centrinėje ir ŠV dalyse) gylyje.

Ištyrus 42 m² ploto žvalgomąją perkasą, aptikta 170 artefaktų ir su žmonių veikla susijusių ekofaktų: 71 medžio radinys (4–6 pav.), 25 keramikos šukės (7 pav.), 25 akmens, 1

3 pav. Šventosios 2 radimvietėje tiriama žvalgomoji perkasa. Vaizdas iš ŠV pusės. A. Kurilienės nuotr.

Fig. 3. The trial trench excavated at the Šventoji 2 find spot as seen from the NW

titnago radinys, 47 žuvų, paukščių ir žinduolių kaulų ar jų koncentracijų, 1 lazdyno riešutas. Pagal radinius ir stratigrafiją išskirti A1, A2 ir B archeologiniai horizontai preliminariai datuojami 3200–2500 m. pr. Kr.

Žvalgomosios perkasos tyrimų rezultatai rodo, kad moksliniu požiūriu itin vertingas neolito laikotarpio archeologinis sluoksnis su puikiai išlikusiais organinės kilmės radiniais aptinkamas ne tik ŠV, bet ir PR siauro senovinio duburio dalyje, kuri viduriniuoju ir vėlyvuoju neolitu (3200–2500 m. pr. Kr.) taip pat kaip ir ŠV buvo naudota žvejybai ir šiukšlių pylimui. Akivaizdu, kad archeologinis sluoksnis tęsiasi tiek į ŠR, tiek į PV nuo tirto ploto. Todėl senovinį duburį su Šventosios 1–4 neolitinėmis

4 pav. Šventosios 2 radimvietė. Statmena kartis A1/A2 horizontuose in situ. A. Kurilienės nuotr.

Fig. 4. The Šventoji 2 find spot. A vertical pole in situ in the A1/A2 horizons

5 pav. Šventosios 2 radimvietė. Šakių unguriams gaudyti dalis A2 horizonte in situ. A. Kurilienės nuotr.

Fig. 5. The Šventoji 2 find spot. Part of an eel spear in situ in the A2 horizon

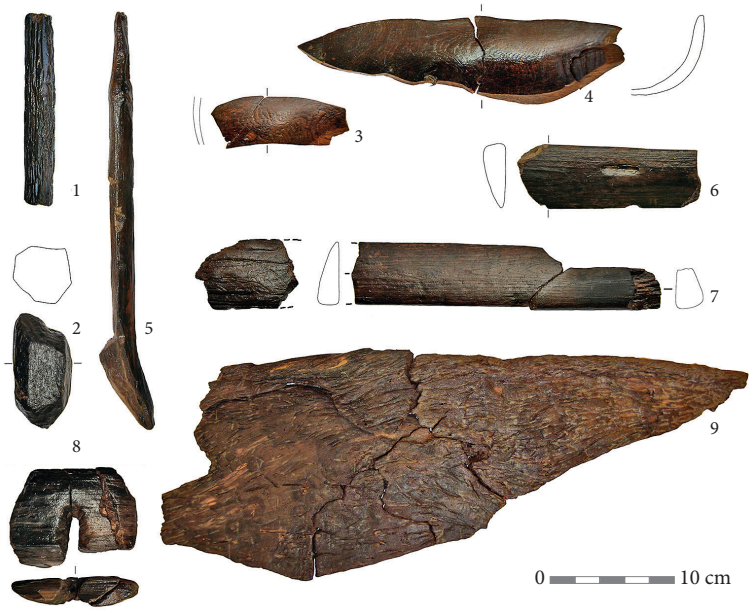

6 pav. Mediniai dirbiniai iš Šventosios 2 radimvietės A2 ir B horizontų: 1, 2 – ruošiniai; 3, 4 – samčių / kaušelių fragmentai; 5 – šakių unguriams gaudyti dalis; 6 – irklo / butinio fragmentas; 7 – irklo fragmentas; 8 – atsispiriamosios lazdos antgalio dalis; 9 – geldos (?) fragmentas. A. Kurilienės nuotr.

Fig. 6. Wooden artefacts from the A2 and B horizons at the Šventoji 2 find spot: 1, 2 – blanks; 3, 4 – fragments of ladles/scoops; 5 – part of an eel spear; 6 – an oar/ anchored net end fragment; 7 – an oar fragment; 8 – the tip of a setting pole; 9 – a trough(?) fragment

radimvietėmis būtina išsaugoti *in situ* kaip patį vertingiausią Šventosios archeologinio komplekso elementą, apjungiantį dvi glaudžiai susijusias vertingąsias savybes – senąjį reljefą ir archeologinį sluoksnį.

Sklypo PV ir centrinėje dalyse – buvusioje seklumoje / saloje – šurfavimas derintas su magnetometriniais tyrimais. Siekiant identifikuoti tikėtinas archeologines struktūras, 1,4 ha plote kintamos srovės gradiometru atlikta magnetometrinė žvalgyba. Magnetogramose fiksuotos įvairaus pobūdžio, dydžio ir intensyvumo anomalijos, kurių dalį aiškiai generavo litologiniai pokyčiai pamatinėje uolienoje arba smulkūs metaliniai objektai. Atsižvelgiant į magnetines anomalijas, ištirti 34 2x1, 4x1, 2x2 m dydžio šurfai, iš viso 116 m² plotas. Atlikus šurfavimą, paaiškėjo, kad, kaip ir manyta, dalį magnetinių anomalijų generavo geležies šiukšlės, vėlyvi įgilinti objektai (melioracijos grioviai) ir gamtiniai dariniai. Šioje dalyje tirtuose šurfuose įžemis buvo pasiektas iš karto po 25–45 cm storio dirvožemio ar dirvožemio / perartos durpės sluoksniais. Tik dalyje jų (šurfai 25, 27, 28, 33, 37, 38, 42, 53, 55, 59–61) dar buvo fiksuoti nuo 3 iki 39 cm storio perdžiūvusio sapropelio sluoksniai. Radinių, išskyrus šurfe 46, dirvožemyje buvusį apskaldytą smiltainį ir šurfuose 29, 37, 45 aptiktus natūralaus gintaro gabaliukus, nerasta. Jų neaptikta ir už

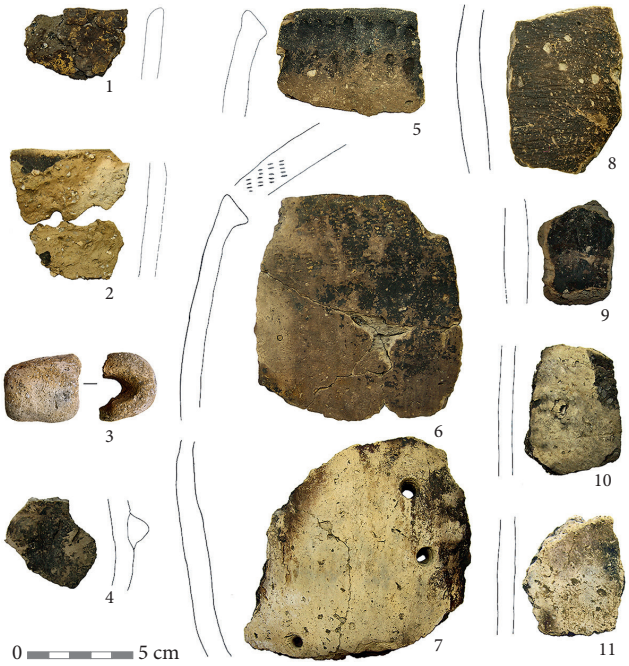

7 pav. Keramika iš Šventosios 2 radimvietės A1(1–4), A2(5–7) ir B(8–11) horizontų. A. Kurilienės nuotr.

Fig. 7. Pottery from the A1(1–4), A2(5–7), and B(8–11) horizons at the Šventoji 2 find spot

magnetometrijos ploto ribų tirtuose šurfuose (53, 60–61).

Atlikus šurfavimą ir norint patikrinti, ar buvusioje seklumoje / saloje tarp ištirtųjų šurfų nėra išlikusio archeologinio sluoksnio, radinių ar jų sankaupų, 1,27 ha plotas buvo suartas – jame atliktas ištisinis vizualinis paviršiaus žvalgymas. Žvalgant suartą paviršių rastas vienintelis radinys – masyvus pasvaras su 2 išskalomis, pagamintas iš rausvo smiltainio.

Sklypo R dalyje, apimančioje rytinį duburį, pirminiame tyrimų etape profiliuojant georadaru (GPR) ir gręžiant gręžinius siekta rekonstruoti duburio sandarą ir paleoreljefą. Tam sklypo R dalyje georadaru *Zond-12e* su 300 MHz antena buvo atlikta 13 profilių (bendras ilgis 1747,28 m) (8 pav.), išdėstytų taisyklingu 20 m tankio tinkleliu, o vieną jų pratęsiant per visą sklypą. GPR profilių tinklo gardelių kam-

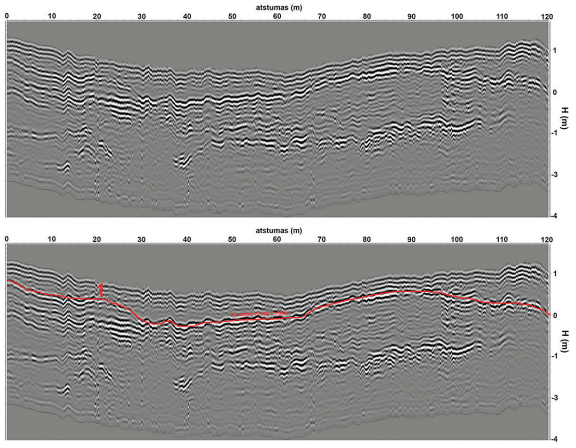

8 pav. GPR profilio 9 (V–R kryptis) interpretacija: 1 – sapropelio / smėlio kontaktas ir buvusio ežero dugnas. G. Piličiausko, R. Vengalio brėž.

Fig. 8. Interpretation of GPR profile 9 (W–E): 1 – the gyttja to sand contact and the bottom of the former lake

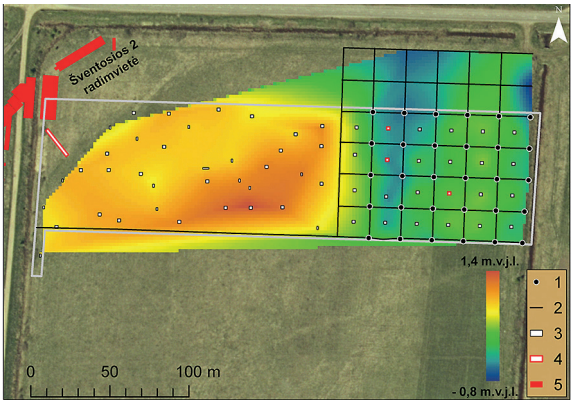

9 pav. Paleoreljefo rekonstrukcija remiantis 2015 m. tyrimų duomenimis: 1 – gręžinių vietos; 2 – GPR profiliai; 3 – ištirti plotai be archeologinių radinių; 4 – ištirti plotai su archeologiniais radiniais; 5 – ankstesnių tyrimų metu ištirtos perkasos Šventosios 2 radimvietėje. G. Piličiausko brėž.

Fig. 9. A reconstruction of the palaeorelief based on the 2015 investigation data: 1 – borehole sites; 2 – GPR profiles; 3 – excavated areas without any finds; 4 – excavated areas with finds; 5 – trenches excavated during earlier investigations at the Šventoji 2 find spot

puose kas 20 m rankiniu kalamuoju / stumiamuoju grąžtu išgręžta 30 2 m gylio gręžinių.

R duburio paleografinė rekonstrukcija rodo, kad jis jūrinėse nuosėdose išgraužtas tekančio vandens. Tam tikru metu čia tekėjęs vandens srautas skilo į dvi – V ir R vagas. Litorinos jūros krantui transgresavus, delta buvo patvenkta, eroziniai kanalų krantai atsidūrė po vandeniu, o duburiuose pradėjo kauptis sapropelis (9 pav.). R duburys yra gerokai platesnis ir seklesnis už vakarinį (Šventosios 2 ir 4 radimviečių); jis yra iki 140 m pločio, jūrinis smėlis čia išgraužtas tik iki -0,60 m H_{abs} (9 pav.).

Lokalizuotoje rytinės senovinės deltinės atšakos, vėliau ežero duburyje bei jo aplinkoje ištirti 24 2x2 m dydžio šurfai (96 m² plotas), išdėstyti GPR profilių ir gręžinių gardelių centruose. Po 20–60 cm storio dirvožemio / perartos durpės sluoksniais juose fiksuotas nuo 2 iki 90 cm storio sapropelio sluoksnis. Daugumoje šurfų jis buvo molingas, su smėlio tarpsluoksniais, tik šurfuose 14, 17, 19 – homogeniškas, daugiau ar mažiau drėgnas, nors kraige taip pat perdžiūvęs, suskilinėjęs. Keturiuose iš šioje dalyje tirtų šurfų rasta archeologinių radinių. Šurfe 6 dirvožemio sluoksnyje rastas pasvaro su išskala fragmentas, šurfe 11 sapropelio ir smėlio kontakte aptiktas titnaginis grandukas. Aiškesnė radinių koncentracija fiksuota šurfuose 14 ir 17, kur ežerinėse nuogulose 0,90–1,05 m gylyje aptikta žvejybinėms vietoms būdingų radinių: 3 kuoliukų, 2 pušinių skalų, 1 plūdės fragmentų, 2 pasvarai ir jų dalys. AMS metodu datuoto šurfe 17 aptikto kuoliuko data – 3011–2914 cal BC (Poz-77555; 4355±35 BP) patvirtina, kad R ir V (Šventosios 2 ir 4 radimviečių) duburiai yra vienalaikiai – sudaro to paties laikotarpio deltą, o aptikti radiniai rodo, kad rytinis duburys vidurinio neolito pabaigoje taip pat buvo naudotas žvejybai. Tikėtina, kad šių šurfų aplinkoje gali būti išlikusi stacionarios žvejybos vieta. Tačiau tikimybė šurfais aptikti žvejybines konstrukcijas yra labai maža, tam reikia išsamesnių tyrimų perkasomis. Radimvietė, laikantis tęstinės numeracijos, pavadinta Šventosios 54 vardu.

Tiek tiriant šurfus, tiek žvalgant suartą paviršių, nepavyko lokalizuoti 1967 m. R. Rimantienės surastos (Rimantienė R., *Akmens amžiaus žvejai prie Pajūrio lagūnos*, V., p. 476), 2013 m. G. Piličiausko ieškotos (*ATL 2013 metais*, V., 2014, p. 34–40) Šventosios 33 radimvietės. Reikia manyti, kad arba jos vieta buvo nurodyta netiksliai, arba archeologinis sluoksnis joje buvęs itin nedidelio tankio.

Žvejybinėms vietoms būdingų radinių aptikta ir 2015 m. tirtame 0,16 ha dydžio **Mon-**

ciškės g. 11 sklype (1 pav.). Jis yra senovinio ežero duburyje, kiek nutolęs nuo žinomų radimviečių. Arčiausiai, 120–150 m į R esančios Šventosios 17 ir 18 radimvietės 1967 m. žvalgytos R. Rimantienės (Rimantienė R., *Akmens amžiaus žvejai prie Pajūrio lagūnos*, V., p. 418–419), 2013 m. G. Piličiausko (*ATL 2013 metais*, V., 2014, p. 511). Sklypo aplinkoje tyrimai vykdyti 2006 (*ATL 2007 metais*, V., 2009, p. 45–46), 2008 (*ATL 2008 metais*, V., 2009, p. 23–28), 2009 (*ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 17–21), 2014 m. (*ATL 2014 metais*, V., 2015, p. 625), tačiau jie nebuvo itin rezultatyvūs – aptikta pavienių akmeninių pasvarų ar jų dalių.

2015 m. tyrimų metu 0,16 ha dydžio Monciškės g. 11 sklype buvo atliktas 1 georadaro (GPR) profilis (214 m), išgręžti 5 gręžiniai, ištirti 4 šurfai (16 m² plotas). Nustatyta, kad tyrimų vieta yra senovinio ežero duburyje, kur aptinkamos iki 1,10–1,25 m storio ežerinės–pelkinės nuogulos (durpės ir sapropelio), susiklosčiusios virš Litorinos jūros transgresijos smėlio. Šurfe 1 iki 40–80 cm gylio fiksuotas perkasimas. Tirto sklypo R dalyje ežerinėse nuogulose aptikta žvejybinėms konstrukcijoms būdingų radinių. Šurfe 4, 95 cm gylyje rasta medžio skiedra, šurfe 1, 1 m gylyje aptikti 2 išvirtę 0,75 ir 1,23 m ilgio mediniai kuolai nusmailintais galais, o 1,26–1,28 m gylyje – 2 akmeniniai pasvarai. Tai žvejybinėms vietoms būdingi radiniai. Tikėtina, kad šių šurfų aplinkoje yra išlikusi žvejybos vieta, naudota vidurinio neolito pabaigoje – apie 3000 m. pr. Kr.

Tikėtina, kad šių šurfų aplinkoje gali būti išlikusi stacionarios žvejybos vieta. Tačiau norint aptikti tikėtinas žvejybines konstrukcijas, reikia išsamesnių tyrimų. Radimvietė pagal tęstinę numeraciją pavadinta Šventosios 57 vardu.

2015 m. žvalgomųjų tyrimų metu iš viso buvo ištirtas 276 m² plotas (1 žvalgomoji perkasa ir 65 šurfai), atlikta 14 GPR profilių (1961,28 m), išgręžti 35 gręžiniai, atlikta 1,4 ha ploto magnetometrinė žvalgyba, 1,27 ha plote vykdyti sistemingi suarto paviršiaus žvalgymai. Nustatyta, kad Šventosios 2 radimvietėje neolito laikotarpio archeologinis sluoksnis su puikiai išlikusiais organinės kilmės radiniais aptinkamas ne tik ŠV, bet ir jo PR dalyje. Šventosios senovės gyvenvietės centrinėje ir Š dalyse rasta žvejybos vietoms būdingų radinių (Šventosios 54 ir 57 radimvietės). Tyrimų metu rasti viduriniu ir vėlyvuoju neolitu datuojami medžio, keramikos, titnago, akmens ir kt. radiniai perduoti LNM.

The field evaluation of Šventoji Old Settlement

In 2015, an evaluation was conducted at Šventoji Old Settlement: on the plot at Mokyklos St. 85 and in the area planned for possible utility lines to the W of it as well as on the plot at Monciškės St. 11 (Fig. 1). During the investigation, a total of 276 m² were excavated (1 trial trench and 65 test pits) (Figs. 2–3), 14 GPR profiles were made (1961.28 m) (Figs. 8–9), 35 boreholes drilled, 1.40 ha was surveyed using a magnetometer, and systematic fieldwalking was conducted on 1.27 ha of ploughed land. It was determined that at the Šventoji 2 find spot, a Neolithic archaeological layer with well-preserved organic finds exists not only in the NW part but also the SE part. Finds characteristic of places with fishing (Šventoji 54 and 57 find spots) were found in the central and N parts of Šventoji Old Settlement. The Middle and Late Neolithic wooden, pottery, flint, stone, and other finds discovered during the investigation (Fig. 4–7) were given to the LNM.